

Doing Discourse Research – Analyzing Discourse with the Sociology of Knowledge Approach to Discourse

Doing Discourse Research – Analyzing Discourse with the Sociology of Knowledge Approach to Discourse (Istraživanje diskursa – kako analizirati diskurse koristeći pristup sociologije znanja) jednodnevna je intenzivna radionica u organizaciji Instituta za filozofiju i društvenu teoriju koja je održana u Beogradu 9. decembra 2015. godine. Radionicu je vodio Saša Bosančić, docent na Odseku za sociologiju Univerziteta u Augsburgu. Ovo je prvi skup u Srbiji koji se sistematski bavi specifičnom metodologijom analize diskursa SKAD (tzv. sociology of knowledge approach to discourse) što ga čini izuzetno značajnim za naučne radnike iz raznih oblasti društvenih nauka koji se bave politikama znanja i istine, analizom javnog diskursa, pitanjima društvene moći itd. Na radionici se okupilo više od 20 zainteresovanih istraživača i studenata iz cele zemlje.

SKAD se kao analitička perspektiva oslanja prvenstveno na tradiciju sociologije znanja Lukmana i Bergera i njihove ideje izražene u *Socijalnoj konstrukciji stvarnosti* iz 1966. Prema ovim autorima, dok se socijalna stvarnost percipira kao data, ona je zapravo rezultat međusobno suprotstavljenih društvenih realnosti čiji se okviri definišu u međudodnosu institucija, individualnih praksi i interpretativnih repertoara koji se stabilizuju kroz diskurse, istovremeno ih i proizvodeći. Tako shvaćena sociologija znanja svoj fokus definiše kao istraživanje svakodnevnih praksi – u ovom slučaju, svakodnevnih interpretacija i predstava o pojmovima i društvenim „problemima”; njen predmet proučavanja sastoji se od onoga što engleski sociolozi nazivaju „everyday

commonsensical knowledge” ili zdravorazumskih diskurzivnih shvatanja koja dominiraju u datom društvu.

Drugi stub SKAD-a čini Fukoova analiza društvenog poretka moći i politika znanja koje iz njega proizlaze. Na skupu je posebno istaknut Fukoov doprinos shvatanju istine kao proizvoda dominirajućih diskursa. SKAD, oslanjajući se na Lukmanovu i Bergerovu sociologiju znanja i Fukoovu teoriju društvene moći i arheologiju znanja pruža istraživačima instrumente za analizu pozicija aktera i načina proizvodnje njihovog subjektiviteta (*subjectification*). Prvi deo radionice posvećen je prvenstveno tim pitanjima koja su problematizovana na primeru nekvalifikovanih radnika u Nemačkoj i njihovog (samo)pozicioniranja u okviru dominirajućeg diskursa o potrebi posredovanja „preduzetničkog duha” u modernim neoliberalnim društvima.

Polazeći od pretpostavke da se Fukoov pojam „igara istine” može uspešno primeniti u sociološkom istraživanju kao ekvivalent diskurzivnom konstruisanju simboličkog poretka, Saša Bosančić dekonstruiše konkretne efekte preduzetničkog diskursa u populaciji nekvalifikovanih nemačkih radnika. Značaj ovog istraživanja sastoji se u tome da metodologija SKAD, za razliku od nekih drugih shvatanja analize diskursa, pristupa konstrukciji i samopozicioniranju aktera nedeterministički, dopuštajući objektima empiričkog istraživanja mogućnost otpora i modifikacije dominirajućeg diskursa, pa čak i njegovog odbacivanja u potpunosti. Drugim rečima, SKAD uključuje Fukoovu ideju o mogućnosti aktera, koji su objekat diskurzivne interpelacije, da joj se odupru – vraćajući takozvanim „običnim ljudima” određenu dozu autonomije u proizvodnji svog društvenog identiteta.

Važnost aktera i njihove analize jedna je od bitnih odlika SKAD perspektive. Pozicije subjekata u diskursu (*subject positions*) analitička je kategorija koja potiče iz oblasti sociologije znanja, a u SKAD analizi primenjuje se u skladu s Fukoovim postulatom koji glasi da društveni akteri nikad nisu i ne mogu biti samo pasivni, unapred determinisani objekti na kojima se manifestuje društvena moć. Oni su, zapravo, slobodni – i njihova intrinzička sloboda tek opravdava i omogućuje igre moći i istine koje se odvijaju u društvima. Bez nje igre i politike moći/znanja izgubile bi svaki smisao.

Na primeru sveobuhvatnog diskursa o „društvu znanja” koji postulira apsolutnu neophodnost postojanja preduzetničkog duha kod radnika i zaposlenih u svim sektorima privrede, prikazani su načini na koje nekvalifikovani radnici u fabrikama – diskurzivno pozicionirani kao „otpadnici” koji ne zadovoljavaju savremene standarde obrazovanja – prihvataju, ignorišu ili reinterpetiraju tvrdnje s kojima ih ovaj dominirajući diskurs svakodveno konfrontira. Diskurzivnoj dimenziji pridružuje se i problem deindustrijalizacije u Nemačkoj i šire u Zapadnoj Evropi koja dodatno marginalizuje nekvalifikovane radnike i otežava njihovu situaciju. U tom kontekstu, diskurs društva znanja i njegove ideje o fleksibilnosti i kreativnosti koju dan-danas treba da poseduju svi zaposleni

nedvosmisleno utiče na samopozicioniranje nekvalifikovanih radnika. Putem instrumenata i koncepata SKAD-a mogu se detaljno prikazati i dekonstruisati strategije i dinamike reinterpetacije pojma fleksibilnosti i njegova integracija u grupnoj i individualnoj identifikaciji te grupe radnika.

Koncepti koje SKAD pruža istraživačima i njihova praktična primena u radu tematizovani su u drugom delu skupa. Učesnici radionice analizirali su novinske materijale koristeći glavne pojmove iz SKAD instrumentarija: interpretativne šeme (*Deutungsmuster*), klasifikacije, strukturirane celine fenomena, narativnu strukturu, pozicije subjekata, diskursivni događaje i prakse itd. Novinski članak poslužio je kao primer diskursa o „ekološkom načinu života” u čijoj narativnoj strukturi su akterima dostupne uglavnom dve suprotstavljene pozicije: ekološki svesnog ili neodgovornog potrošača koji ne brine za životnu sredinu. Praktičan rad i diskusija doprinele su boljem razumevanju fundamentalnih principa SKAD analize kod polaznika kursa, ali i dodatno zainteresovale publiku.

Skup je završen prezentacijama studenata i istraživača koji rade, ili nameravaju da rade, koristeći SKAD perspektivu.

Justyna Pierzynska